

Czakó Gábor

SZERENCSÉD, HOGY ÖREGANYÁDNAK SZÓLÍTOTTÁL!

– *A magyar ős-világképről a nyelvrégészet¹ segítségével* –

Berze Nagy János a magyar népmesék alapján megállapította *Égigérő fa* című tanulmányában, hogy „a Tejút (az Égigérő fa) eredetileg egy női istenséggel volt azonos, mert amikor a kiskanász felmászik rá és kinyit egy ajtót, mindig nőt, öregasszonyt talál a fában.”

Maradjunk a nőnél úgy általában, mert a nőnek nincsen kora. Lehet bármilyen vénasszony, akkor is nő marad. Rögtön látni fogjuk, hogy semmi ellentmondás nincsen Berze Nagy észrevétele és a között, hogy némely meseváltozatban az Égigérő fa tetején, előlegezzük meg: a *világ tetején, végén*, öregasszony helyett éppenséggel ifjú – örökifjú istennő, *Tündér (szép) Ilona* uralkodik. A kiskondás – halandó ember, ráadásul a pásztortársadalom alja² – fölmászik az egyetlen éjszaka kinőtt csodafára, és ő nyeri el Tündér Ilona kezét. Ezzel belecsöppen az őskor világtörténelmébe.

A királynő megtiltja neki, hogy kastélya tizenkettedik, más változatban az utolsó szobájába belépjen. Ott raboskodik ugyanis a három-, avagy hétfejű sárkány a falra szögezve. A kiskondás megszegi a parancsot, a sárkány kijátssza őt, és csellel megszabadul, ráadásul Tündér Ilonát is elrabolja.

*

Berze Nagy Jánosnak – szerintem – igaza is van, meg nincs is igaza. Az Égigérő fa talán nem ember, tehát nem istennő, sokkal inkább *hely*, ahol az istennő él. Az Égigérő fa a Tejút, teteje maga a Felső világ. Uralkodója nyilván királynő, sőt, istennő. Mivolta kitetszik abból is,

1 A nyelvrégészet a nyelvben megőrzött összefüggések, jelentések, fogalmak, utalások stb. alapján következtet hajdani eseményekre, eszmékre, viszonyokra stb. A szerző találmánya.

2 A legeltetett állatok hajdani rangsora: ló, marha, juh, disznó, amihez igazodott pásztoraik tekintélye: csikós, gulyás, juhász, kondás.

hogy nem kell megkérni a kezét *valakitől*, tehát még vagy már szülői hatalom sincsen fölötte. Férjének is ő parancsol.

Ez nem anyajogú rendszert, vagyis nem ún. matriarchátust jelent, inkább a nemek egyenrangúságát: a trónon ülhet férfi is, nő is, ha a szükséges képességekkel rendelkezik. Erről őskori írások természetesen nincsenek, de ókoriak akadnak bőven.³

Meséinkben a madarak és apróbb állatok uralkodója rendszerint vénséges vén öregasszony, istennő, aki állatai jelentése alapján igazítja útba a mesehóst.

A súlyos gondok, hátborzongató kalandok, próbatételek megélése közös. A testi küzdelem, a harci föladatok, a nehéz munka elvégzése férfidolog, ám a titkok, az ellenség gyöngéinek, elrejtett tárgyak, hadicselek és más rejtett dolgok kifürkészése, a gyermeknevelés, a jövőendő megérzése, ismerete az asszonyra tartozik.

A gonosz legyőzése után ősidők óta sok mesében hangzik el a szeretők csudaszép önátadása: „Édes szerelmem, én a tiéd, te az enyém vagy!” Vagy: „én a tiéd, te az enyém, ásó-kapa válasszon el bennünket!” Vagy: „én a tied, te az enyém, míg a halál el nem választ.”

Meséink serege tanúsítja, hogy így hangzott őskori eleink házassági fogadalma. Súlyos szavait hol nő mondja elsőnek, hol férfi. Ilyenformán a döntést bármelyikük kezdeményezhette! Életre szól. Ilyenformán a „holtomiglan-holtodiglan” kereszténység előtti(!) találmány, maga a lét eredeti normalitása, mondhatni a természetes és hűségességében magasrendű élet megvalósítása. Kedélye nem a kocsma oldalán kirúgása, hanem a derű. A derű az élet csöndes öröme, a szeretet főntartása, megszentelése, a rend, az igaz, a normális emberi élet.

Az esküvő a paradicsomi őstudás ünnepe, amit az egyház is főntartott: a házasság szentségét nem pap vagy más egyházi „hatóság” szolgáltatja a *feleknek*, hanem a *szeretők*, a menyasszony és a vőlegény adja egymásnak.

A szeretet a világ legmagasabb rendű megnyilvánulása – még az állatok is sóvárognak rá. Különösen az ún. lelkes állatok, amelyek – esetleg: „akik” – a bajbajutott hősök segítői.

Lásd továbbá: *Ringyes-rongyos királykisasszony*. (Krizsa János gyűjtése).

3 Példák a sok közül: *Hatsepsut* egyiptomi királynő (meghalt: Kr. e. 1458) és Samurramat, ismertebb nevén: *Szeniramisz* asszír királyné, majd királynő (Kr. e. 811–792 között).

*

Az elrabolt feleségét kereső kiskondás történetéhez visszatérve láthatjuk, hogy a fa teteje maga a teljes Felső világ hegyekkel-völgyekkel, vizekkel, boszorkányokkal, vándorokkal, pásztorokkal, táltos lovakkal, sárkányokkal, óriásokkal, királyokkal, országokkal stb. Szóval mindennel, aminek egy világban lennie kell. Megjegyzendő, hogy Középső, sőt, Alsó világ is létezik. Utóbbinak istenkirályai sárkányok, akiket a hős Fehérlófia legyőz.

A világ eszerint háromrétegű. A magyar mesék sárkányai – ellentétben a nyugatiakkal – nem hullók; bolondok volnának gyönyörű lányokat falni, amikor nőül is vehetik őket.

A sárkányság mibenléte nem biológiai, hanem lelki: jellem, őskarakter, örületig burjánzott férfierő, nekivadult féktelenség. A többfejűség is – az elszabadult képességek eltorzulása. Érdekes a sárkányfejek száma: 1, 3, 7 és – ritkábban – 12, 24. Talán csak az első három prímszám csoportja lehetett őseredeti, az utolsó kettő inkább irodalmi túlzásnak vélhető.

A sárkányok és őseink közti szerves kapcsolat emléke, hogy a sárkányok nem gyíkfélékkel házasodnak, hanem az emberektől rabolnak feleséget maguknak. Hajdan leginkább királylányokat.

Ma is léteznek, de nem mocsarakból és barlangokból lesik zsákmányukat, nem is harctereken virgonckodnak, hanem korunk mocsara, a semmi-ipar – szórakoztatás⁴, álművészet és áltudás, divat, tőzsdék stb. – környékén ólálkodnak. A zsákmány mindenütt kínálkozik, ahol álság terjeng.

*

Középső világ is létezik, mert lennie kell: így teljes, így *kerek* a világ. Másmilyen nem lehet. Ami teljes, az kerek: így gurult elő a teremtésből. Az ég is kerek, mint minden tízzel osztható szám, az értelmes okfejtés meg a föld is, valamint az erdő, továbbá „amott kerekedik egy fekete felhő,” aminek közeledése, kereken kimondva, rossz előjel...

*

4 A szór gyökigéből – elszór, szétszór, kiszór stb.

Itt illő közbevetni, hogy minél korosabb egy esemény, annál mélyebben érinti az idő, annál több változata keletkezik.

Vessünk egy oldalpillantást a sumer *Gilgames* eposz – kb. Kr. e. 2200 – néhány, különböző helyekről ide emelt sorára:

„Távolban porfelhő *kerekedett*.”

„Masu csúcsai magasabbak a *földkerekség* minden hegyénél.”

„Falat raktak egy *kerek* esztendőn át.”

„A tenger meg víztartó *kerek* dézsa.”

„Amint az ég alá kilépett, *kerek* erdő állta el útját. Ez az erdő – az isteneknek hús ligete.”

*

A Középső Világ szülötte, Fehérlófia lemegy az Alvilágba, ahol legyőzi az ottani három sárkányt, és egyúttal kiszabadítja az elrabolt királylányokat. Az Alvilágban fészkel a griffmadár, aki fiókái megmentéséért, hálából fölviszi a Középső világba Etana-Fehérlófiát.

Etana és Fehérlófia – jelenlegi feltételezésünk szerint – talán egy hős két neve. Sajnos, az Etana eposz csonka, népmeséink szintén, hiszen a mesélők és közönségük figyelme, teherbírása, emlékezése mindenkor korlátozott. Az időé is! *Régi* meséink nem egyszerűen honfoglalás előttiék, megeshet, hogy sokkal, de sokkal régebbiek! Tudjuk, hogy a hosszú, több részletben elbeszélrt történetek néha megcsonkulnak, máskor némely darabjuk hajlamos önállósulni. Egy példa: a Ludas Matyi eredetileg mezopotámiai, mai tudásunk szerint akkád eredetű, mert legrégebbi írott változata ezen a nyelven maradt ránk. Két *levonása* került át az európai népek mesevilágába. Ebben Matyi csak kétszer torolja meg sérelmét. Kivéve a csángókat⁵, és rajtuk keresztül minket, mert *Fazekas Mihály* főhadnagy úr a Moldvában tanult változat nyomán helyreállította az elbeszélés ősi, szent, hármas szerkezetét!

*

5 Csángó hagyomány szerint nem ők *csángáltak* el, sőt! Ők be sem jöttek Árpáddal, hanem mai lakhelyükön maradtak, s ki-ki faluja területének egy-egy részét művelte. Innen ered *részes* elnevezésük. A moldvai román állam megalapítása után – 1351 – adót nem fizettek, hanem a fejedelem beiktatásakor kölcsönösen kialakított „ajándékot” adtak neki.

Népmeséink folyamának eredeti egysége erekre bomlott az idő örvényében. A történetek ősalakját megtalálni és kibogozni a különböző változatokból, aztán leválasztani a rájuk gubancolódott idegen szálakat, ráadásul szétszedni a megtévesztésig hasonló elemeket, majd visszatelelni az elcsatangolt mozzanatokot, nem gyerekjáték.

Miért fontos ez? Leginkább azért, mert a mese az őskor hitvilágának, emlékezetének, mostani szóval történelmének, világszemléletének és lelki törekvéseinek stb. művészi foglalata. Röviden: a hajdanvolt világ lélek- és létraja. A mondák pedig a mesék határát még át nem lépett, tehát irodalmi értelemben éretlenebb beszélyek, vagy ha így világosabb: az őskor *történelmének* darabjai, a szájhagyomány regéi, amiket manapság divatos angol kifejezéssel *illik* elnevezni, de mi nem tesszük, mivel ragaszkodunk eredeti magyar beszédünkhöz.

Kezdjük a nevekkal: ahány előadás, majdnem annyi név. Még szerencse, hogy a mesékben gyakoriak a beszélő nevek, melyek fékezik a szószátyárságot. Mert világos, hogy ki nevezhető Világszép Nádszálkisasszonynak, Vasgyúronak, Fanyűvőnek, Három- vagy Hétfejű Sárkánynak, Vasorrú Bábának, Tündér Ilonának. Annyi bizonyos, hogy javarészt beszélő nevek. Rest Palkó bizony lusta, Vasorrú bába ronda, mert orra a mellét veri...

BABBA

Akit így hívnak, arról rengeteget tudunk a csángó meg székely mese és mondavilágból, különösen a ferences P. *Daczó Árpád* gyűjtéséből. Például azt, hogy Babba Mária némely buzgó katolikus csángó és székely ember számára élő, ma is cselekvő, jótékony égi lény. Őt keresik pünkösdi hajnalán a csángó búcsúsok Csíksomlyón a kelő Napban...

„Mert mi ez?” – kérdi Daczó atya, s választ is ad. „Minden mitológiai legszebbje, ahol az Örök Istenség valósága, a legősibb isteni szimbólumokban, a Napban és a Holdban él tovább most is, ma, éppen itt, nálunk, de úgy, hogy ez nem elszakít, hanem még tudatosabban odafűz a kinyilatkoztatás, a Biblia Istenéhez, és ahhoz a csodálatos női entitáshoz, amely Szűz Máriában valósult meg, hogy rajta keresztül léphessen a teremtett világ talajára a megtettesült Isten: Jézus Krisztus!

Nap és Hold! Örökkévaló atyaisten és örökkévaló anyai, női princípium! És mindezt Csíksomlyón ragyogtatja reánk! (...) Ezt adja nekünk

a megtestesült Isten – Jézus Krisztus Urunk – most, legnagyobb lelki szükségünk idején, áldott édesanyjával, a Babba Máriával, akiket a felkelő napban is meglát a látomásukra váró nép ott, pünkösdi vasárnapján, a Kis-Somlyó hegyén! Amikor ezt így megláttam, még azon a tavaszon, 1985-ben, magam is elmentem Csíksomlyóra, hogy pünkösdi vasárnap hajnalban megnézzem, mi is történik ott, a Kis-Somlyó hegyén?

Képzeljük el! Ott voltam Csíksomlyón, mint hivatalos őrzője a kegyhelynek, 1957-től 1970-ig, 13 és fél évig, soha senkitől még nem is hallottam, hogy mi történik ott, kint a hegyen! Sem elődeim, a barátok, sem a világi papok, se senki, de senki, erről soha nem beszélt nekem! (...)

Hogy mi történik odafenn? Népünk legarchaikusabb rétege, a moldvai és gyimesi patakok csángó népe, társulva Gyergyó, Csík, Kászon peremvidékének népével, és Erdély minden részéből, Csíksomlyóra jött, eziránt érdeklődő búcsúsokkal, pünkösdi vasárnapjának hajnalán, Kis-Somlyó hegyének keleti oldalán a napfelkeltét nézi. Azt látják, hogy a Csíki-havasok mögül felbukó nap tűzvörös korongja egyszer csak kettéválik. A hasadékból kirepül a Szentlélek madara, »repecsél« (repedes), és szórja magából a tüzes lángocskákat. Azok pedig szállnak, szállnak rá a fákra, az egész erdőre, az emberek fejére. Így jön el akkor részükre a Szentlélek! Mások Krisztus arcát látják a napban, vagy egészen magát, a feltámadt Jézust. Vannak, akik Máriát látják, vagy egyedül, vagy a kis Jézussal. Egy szárhegyi asszony a napban angyalokat látott. *Azt mondják, tiszta lelke kell legyen annak, aki meg akarja látni a Szentlelket, amint a napban galamboska képében »repecsél«.*

Olyan hiedelem is van, hogy aki a felkelő napot először látja meg, azé a világosság és az istengyermeki élet.

(...) Magam nem nézhettem sokáig a napot, mert könnyezni kezdett a szemem. (...) Az emberek arcát figyeltem. Még nem is pillogtatnak olyankor, annyira a napra mered a szemük. Az egyik férfitől meg is kérdeztem:

- Nem sérti a szemét a fény?
- Hogyan sértené - felelte -, még jól is esik nézni a napot!

Egy moldvai asszony a tüzes nyelvek helyett színes gömböket látott leszállni. Egy melléje is ereszkedett. Amikor meg akarta érinteni, eltűnt.

Egy hidegségpataki öreg bácsi ezt nyilatkozta:

– Ha pünkösöd hajnalán nem látom meg a felkelő napban a Szentlélek eljövételét, nem ér semmit a »somojói« búcsú!” (*Daczó Árpád* [P. Lukács OFM]: Napkelte-nézés Csíksomlyón. Részlet a szerző *Csíksomlyó ragyogása* című könyvéből. [Csíkszereda, 2010, Pallas-Akadémia Könyvkiadó.]

*

P. Daczó Árpád évtizedeken át gyűjtötte a Babba Máriával kapcsolatos adatokat, s erről számos könyvet írt, melyek közös tanulsága, hogy a Babba Mária-tisztelet nemcsak összefért a székelyek és csángók katolikus lelkében, hanem jó gyümölcsöket is hozott.

*

Baba sumer anyaistennő volt, „a bőség úrnője”, hét leánygyermek anyja. Az emberek tőle kértek segítséget gyermekáldásért meg betegség és mindenféle nyomorúság ellen. Anyja Gatumdu, nagyapja An, a sumer hitvilág főistene, az istenek atyja. Férje Ningír szu hadisten.

*

Népmeséink épülhetnek rövid, egy fordulatú, csattanós esetre. Vagy elbeszélhetnek hosszabb, árnyalt, de továbbra is egy csapás mentén kanyargó, fordulatos történetet. Ilyen a legtöbb. A harmadik csoportba tartoznak a regényszerű, kalandos, sokszereplős, akár több estét kitöltő beszélek, melyekben a világ megformálásáról, a Lét Erőiről, az őskor szellemi eseményeiről is esik szó. Ezekben természetfölötti hatalmakkal, azaz csodalényekkel küzd a hős, akinek már születése is elárulja, hogy nem közönséges feladat elvégzésére lépett e világba. Leginkább ezek a bátrak őrzik az őskinyilatkoztatás, a teremtés és a mindenkori jó élet tudását.

Tehát a legegyszerűbb, igénytelennek tetsző, méret szerinti osztályozás is átviszi az olvasót vagy hallgatót meséink szellem-terébe. Ennyiben élesen elkülönül a Gazdaságkorban zsarnokoskodó, szellemtelen-

tett közélettől, irodalom- és művészet-ipartól. XX. századi nagy mesemondónk, *Ámi Lajos*⁶ is az említett három műfajban alkotott.

*

A Fehérlófia-folyam ősmeséi három nagy történet köré fonódnak.

Az elsőben egy magányosan élő fehér kanca fiút *ellik*. Így áll a szövegben. Illendőbben szólva szül, mert az ivadék nem kicsikó, hanem ember. Apjáról semmi hír. A fiú huszonegy évig növekszik-erősödik anyja tején. Hétévenként édesanyja fölküldi egy fára, hogy hántsa le kérgét puszta kézzel. Ez csak harmadszorra sikerül. Némely változatokban ezért őt nevezik Fanyűvőnek... Ekkor anyja, a Fehér ló megdöglik, ő maga használja ezt a szót: „*most pedig megdögölöm.*” Így is történik, Fehérlófia pedig vándorútra kel.

Három csuda erős legénnyel találkozik: *Fanyűvővel*, *Vasgyúróval* és *Hegyhengergetővel*, másutt *Kőmorzsolóval* – nevük a változatokban eltérhetnek. Legyőzi, majd szolgálatába fogadja őket. Szolgáit a *Hét-szűnyi Kaponyányi Monyók*, avagy *Bakarasznyi Ember* nevű, az alvilágban meg pesze más mesékben is jártas törpe simán földhöz vágja, majd „megeszi hasukról a kását.” Őt végül Fehérlófia tanítja mőresre. Így lesz teljes a csapata. Hősünk kísérete a világ négy legerősebb embere – négy hamislelkű gazfickó. Elgondolkodtató fölállítás...

Az is figyelemre méltó, hogy a felsorolt nevek viselői más mesékben is előfordulnak, tehát egybekötnek különbözőnek látszó történeteket. Joggal, hiszen egy bordában szövődtek.

ALVILÁG

Fehérlófia hánckötélre kötött kosárban ereszkedik le az Alvilágba szolgálai segítségével. Ott három sárkány-várat talál. Kacsalábon forgó réz-, ezüst- és aranyvárat, gazdájuk rangja – feje száma – szerint. A sárkányok egy-egy királylányt raboltak maguknak feleségül a Középső, a földi világból, ahonnan Fehérlófia alászállt. Fehérlófia párviadalban sorra végez a sárkányokkal, az asszonyokat pedig a kosárban fölküldi a Középsőbe. Ő kénytelen lent maradni, mert rájön, hogy a hűtlen cimborák a magasból le akarják pottyantani.

6 *Ámi Lajos* (1886–1963) mesemondó és meseköltő, írástudatlan alkalmi munkás, a Népművészet Mestere.

*

Az Alvilág jellegzetessége a családiasság. Az ördögöknek van öreganyjuk, olykor a sárkányoknak is, de feleséget ember-asszonyok közül kell szerezniük. Leginkább rabolni. Ez is arra utal, hogy az őskor sárkányai biológiai értelemben emberszerűek voltak, de nem Isten képmásai. Roppant erős, féktelen, vad és gonosz fickók, ráadásul ravaszdiak: akik asszonyuk révén is törekedtek magasabb helyzetbe kerülni. A velük való harc elkerülhetetlen: benne az emberség és emberalattiság mérkőzik.

Figyelemre méltó, hogy duhajkodnak, habzsolnak-falnak, ölnek, rabolnak, dorbézolnak, de ennek ellenére beérik egy feleséggel.

*

Fehérlófia Alvilág-szerte keresi a följaratot a Középső világba. Szörnyű vihar, égháború tör ki, dühös jégeső veri az óriás sas fészkrét. Fehérlófia saját testével védi meg a fiókákat. Itt lép elének a normalitás ős-alaptörvénye: *Jótett helyébe jót várj!* Az anyamadár viszonzásul fölropítíja őt a Középső-, az emberi világba. Útközben több marhát és számos hordó bort kell elnyelnie, de – ez mutatja hatalmas erőfeszítését – ereje mégis elfogy. Mielőtt lezuhannának, Fehérlófia saját karját is levágja, és a sas csőrébe adja. Szerencsére egy-két szárnycsapással fölérnek, mire a derék sas visszaöklendezi Fehérlófia karját, és az visszarakad a helyére, hisz jótett helyébe jót várj!

Éppen ez a világ-rétegek közti utazás olvasható a *Kriza János* gyűjtötte erdélyi *Borsszem Jankó* című mesében is. Jankó azt kérte, hogy a griff, akinek a fiókáit megmentette, vigye föl őt a felső világba. „Meg is lett. A vén griffmadár feltarisznyált egy bivalyt megnyúzva, s meghagyta Jankónak, hogy mikor visszanéz, mindig vessen egy húsdarabot a szájába.

Repült már a griff felfelé, Jankó a hátán. Vetette a húst mindegyre, amíg az egész bivaly elfogyott, s még mindig nem voltak a kijáróliknál. Egyszer néz hátra a griff, s hogy nem volt hús, kapja magát Jankó, s vág a saját cobókjából. Azt is elnyeli a griff, s abban a pillanatban már a földön is voltak.

- Miféle húst adtál utoljára? – kérdi a griff.
- A cobókomból vágtam – mondja Jankó.

– Gondoltam – felelé a griff –, mert igen édes volt – azzal a helyére tette a húst, reáfűjt, s egy pillanat alatt odaforrott.”

VILÁGTÖRVÉNY

Jótett helyébe jót várj! Így szól a világtörvény. Az összes komoly vallás erkölcsi tanításának magva. Ugyan nem annyira mély, mégis olyasféle, mint a kereszténységben a szeretet főparancsa, ami korlátozás nélkül mindenkit befogad. Szinte valamennyi ó-mesénkben elhangzik. A Szeretet a lét alapja, a Szép, a Jó és az Igazság egybefoglalója, a világ főntartója, a tisztélet, a béke, a megértés – minden igazi érték szülője. Nélkülük zűrzavar támadna. Sárkányok, azaz gonosz erők hatalmasodnának, legázolnának bennünket, a Föld pedig elpusztulna. Tehát a Jót élni és tenni kell – azaz tulajdon életünkkel folyton teremteni.

A jótett helyébe jót várj! nem szemlélődő-elmélkedő vallás parancsa. Inkább kemény megpróbáltatásokkal küszködő emberekhez szól, akiknek föl kell ismerniük egymásra utaltságukat, különben elvesznek. Összefügg az „*én a tiéd, te az enyém*” eszme szellemével.

Alapvető, hogy a jótett első oka az, hogy valaki bajba jutott, tehát bárki legyen, meg kell menteni. A jótett nem érdem jutalma, hanem előleg. A létezés, az Élet bizalmának kifejeződése, ajándék olyasvalakinek, aki eddig még nem adta jelét érdemességének.

*

A második részben vagy elbeszélésben a „*királyfiak, hercegek, grófok, válogatott cigánylegények*” sorra megbuknak a próbán: egy se bír fölmászni az egyetlen éjszaka nőtt Égigérő fára. A kiskondás szabir módszerrel, a fatörzsbe vert szögeken/ékeken lépcsőzve megy föl a Középső világból a Fölsőbe.

Magyar mese, szabir módszer?

„Kr. u. 587-ben, az ún. hosszú bizánci-perzsa háború – 572–591 – idején a bizánciak oldalán harcoló sapeirek – szabirok – egyike a várfal eresztékréseinél egy rudat a kövek közé illesztett és erre lépett. Aztán följebb vert rudat a falba és a másik lábával erre támaszkodott és így tovább. Végül bejutott Beiudaesz várába s elfoglalta.” (*Theophülaktosz Szimokattész: Világtörténelem*, II. könyv 18. fejezet, ford. Olajos Teréz)

Szimokattész könyvében olvasható a Beiudaesz közelében fekvő Matzarón, talán Maserte (Maseri, Mezerech) város neve. *Szádeczky*

Kardoss Samu szerint Matzarón helyőrségét részben vagy egészben szabir harcosok alkották. (...) Vajon a Matzarón földrajzi névben nem népnevünk ősi alakja: *matzar* – rejtőzik-e? (uo., Olajos Teréz jegyzete nyomán.)

HATÁR

A kiskondás megtalálja Tündér Ilona kastélyát, és feleségül veszi a királynőt, ám a tilalom ellenére bemegy az utolsó szobába, ahonnan kiengedni kényszerül az ott raboskodó Sárkányt, aki korábban a Fölső világ ura volt. A Sárkány nemcsak megszökik, de el is rabolja Tündér Ilonát, majd visszaállítja hatalmát a Fölső világban.

Mesénk, őskori történeti hagyományunk küzdelmes sorsokról és eseményekről számol be, melyekben a Sárkány, a Boszorkány meg az Ősgonosz egyéb erői hatalmaskodnak. A hős erős és bátor, miközben figyel a lét aprócska részleteire is, melyekben egy egérke, a sánta róka vagy a koszlott, szemétre vetett csikó őrzi a világban a sárkányuralom elől rejtőzni kényszerült Jó erejét, mély bölcsességét, mindeneket egyesítő szeretetét. Ebben az egységben már nem különül el a jó, a szép és az igaz a szeretettől: a Nagy Négyes itt már egy. *Izaiás* látomásában ilyennek mutatkozott a Megváltó: „*Úgy nőtt fel előttünk, mint a hajtás, és mint a gyökér a szomjas földből. Nem volt sem szép, sem ékes [hiszen láttuk], a külsejére nézve nem volt vonzó.*” (Iz 53,2)

A Gonosszal megharcoló kiskondások mind ilyesfélék. Vakarcok, akik szinte véletlenül jönnek világra, szépségük nem külső látszatuk, hanem benső lényegük. Ezért ismerik föl az egérkében, a sánta rókákban, a szemét közt vergődő csikókban a lényegét. Önmagukba látnak, átlépnek benső határaikon, hisz minden titok bennünk van!

A SZERETET

A harmadik rész a Fölső világ bejárása, egyúttal alámerülés a hármas próbatételek által a „szolgaság” terébe. Csak az döntheti meg a Sárkány Fölsővilág-beli törvénytelen hatalmát, aki legény a talpán. Aki képes Tündér Ilona kiszabadításához és a Sárkány legyőzéséhez szükséges eszközök és eljárások megszerzésére, birtoklására, használatuk megtanulására.

Mi ennek a titka?

A Jóról a rosszak is tudnak, és viczorogva bár, de olykor fejet hajtának előtte. Egyszerűen nem tehetnek mást, mivel lefegyverzi őket e tény: nélküle ők is elpusztulnának!

A nagyhatalmú Gonosz Boszorkány nem jóságáról híres, de az illő tisztelet lefegyverzi: „Szerencséd, hogy öreganyádnak szólítottál, különben már a századik karón száradna a fejed!” Tehát a mesetermő őskorban már létezett illem és jótett! Eleink nem ügyfélnek, átverendőnek tekintették egymást, hanem embernek.

Az őskor szabályainak, szólásainak összegyűjtése, elemzése külön tanulmányt kíván.

*

Mi a szeretet? Nincs sem fizikai hely, sem lelki tér a Földön, ahol ne létezne.

Isten maga a szeretet. Hogyan s miben mutatkozik meg?

Ő az Úr. Az Ő jelenlétének emberi körülírása a Szentháromság, a Nagy Négyes: a szeretet, az igazság, a szépség és a jóság valóságos és örök egységének megtapasztalása. Az őskori hős nem használ ilyen fogalmakat. A Fönnvalóba vetett bizalom által egyesíti lényében a Nagy Négyes hatalmát, s válik erőssé, legyőzhetetlenné, szabaddá. Igen, szabaddá, mert az Úrhoz való hűség és elkötelezettség maga az igazság – és az tesz szabaddá.

Jóvá.

Jó emberré, aki mer jót tenni. Kell-e bátorság a jócselekedethez? Vagy éppen ahhoz kell igazán?

Meséinkben megőrzött kifejezéssel így foglalhatjuk össze az őskor erköcsi alapvetését: *jótett helyében jót várj!* Ez a gondolat tartotta fenn a világot, ez az őskor legfontosabb, máig érvényes szellemi hagyatéka. Nem csekély föladat megfelelni neki! Szinte mindannyian jók szeretnénk lenni, de tudunk-e? Merünk-e? Sikerül-e? Nem fizetünk-e rá? És ha igen? Várom, várom jótettem viszonzását, de gőzöm sincs, hogy mikor és honnan fog érkezni. Vagy már túl vagyunk rajta? Észre se vettem? Újra és újra fölmerül: valóban jó volt-e az, amit tettem, mondtam, gondoltam? Nem ártottam-e vele? Egyáltalán: mi a jó? Fölismerem? Meg tudom különböztetni az érdektől? Az is lehet, hogy a világban akkora a keverés, hogy manapság már elválaszthatatlan a rossztól?

Pál apostol írta évezredekkel később a nehézségekről: „*Bár a jót szeretném tenni, a rosszra vagyok kész.*” (Róm 21.)

Természetesen az ősmesék hősei hajdan, az élő hagyomány korában, így, e mai szavakkal nyilván nem töprengtek: Ámde! Az említett fogalmak tartalma, lényege kezdetektől fogva állandó. Ehhez képest mai alakjuk mellékes. Hogy ez így igaz, azt kórusban állítja összes népmesénk.

Mióta?

*

Ősmeséink kétségtelenül a Krisztus születése előtti évezredekben keletkeztek. Ha későbbiek lennének, akkor találnánk bennük utalást Jézusra, egyházra, papokra. A jóval későbbi, anekdotikus jellegű, pl. Jézus és Szent Péter kalandjairól szóló beszély-csoportban számos ízes példa akad erre.

Az ősmesék, a sokkal korábbi keletkezésük ellenére a szeretetben gyökereznek. Régóta tudjuk, hogy a szeretet nem vallási szólam, nem is bölcséleti találmány, hanem az emberi lény számára nélkülözhetetlen életmód. Az emberhez illő, a normális lét egyetlen kapuja. Ha szeretsz és szeretnek, akkor vagy, ha nem szeretsz és nem szeretnek, akkor mintha a világra sem jöttél volna. Az események közös szellemi üzenetéből nyilvánvalóan kitetszik, hogy a Mindenség alapja a szeretet, emberi létezésünk értelme és fönttartója.

A jó forrása.

A teljes tudás alapja.

Az ősi intelem: „*jöttet helyébe jót várj!*” világosan eligazítja a minden időbeli, köztük az előbbi világkorszakokban élt mesélőket, akkori és mai hallgatóikat. A szívbeli jótétemény szeretetcselekmény. A jötevő a lét „szeretetkészletének” fogyasztója s eközben önzetlen gyarapítója. Például az istállószolgának állt királyfinak nincs szerződése arról, hogy a trágyadombon döglődő csikó mire jut, ha hátára veszi, jó helyre cipeli és ott megeteti tizenkét szekér fából égetett parázzsal. Aki – *Domonkos Istvánt* idézve – „*a jövőbe veti horgát*”, annak nincs semmi biztosítéka jöttete megtérülésére. Arról sincs papírja, hogy a Teremtés jószágkészlete elég-e az ő reményei beváltásához.

A „jöttet helyébe jót várj!” tehát nem erkölcsi, nem jogi, hanem *létintézmény*. Büntetéssel való fenyegetés, kikényszeríthetőség nélkül

szabályozta az élet rendjét – nem igényelt ilyesmit ahhoz, hogy az óskori életrend szilárd alapja legyen.

Az emberek, de tán még a sárkányok is a mindenkori normalitás zálogának tekintették.

VÁNDORLÁS

Legcsudálatosabb vonásai meséinknek, hogy hőseiknek – szegény legényeknek és királyfiaknak egyaránt – útjuk van, amin menniük kell. Aki megáll, visszafordul, az kiesik, mert az élet – tapasztalatból tudjuk – vándorlás. Ezért is mondjuk életútnak, noha lényeges eseményeink zöme szívünkben és lelkünkben történik. A boldogság, a csalódás, a vágy, a szenvedés, stb. megéléséhez fölösleges kimozdulni hazulról. Hányattatásaik során a hősöknek lelkükben és a külső világban rendre meg kell küzdeniük elképesztő természeti és természetfölötti akadályokkal, mégis sikerül annak, aki útját megszakítva, idejéből-erejéből áldozva segít a rászorulóknak: a sánta rókának, a tört szárnyú madárnak, a cipekedő vénasszonynak. Önzetlenül. A *jótett helyébe jót várj* szellemében s annak mérlegelése nélkül, hogy a nyomorék állapot vagy az elaggott banya képes-e valaha viszonzásra.

A gonosz mostohák elkényeztetett lányai, a „rangidős” királyfiak meg más nagyreményű várományosok, mind elhessentik a „haszontalanokat”. Egyúttal persze azt is, hogy a „*jótett helyébe jót várj*” fedezet nélküli hitele által a felső szellemi világához csatlakozzanak. Keményen szólva: vagy a tényleges *léthez*, vagy a *semmihez* tartozik az ember. Azok a szereplők, akik nem dobják vissza a vízbe a partra vetett halacskákat, azok örökre kiesnek a létből, soha többé még csak szó sem esik róluk.

Mintha világra sem jöttek volna.

Egyáltalán nem véletlen, hogy az igazi mesterek mind szerették a „haszontalanokat” – leginkább közülük hívták tanítványaikat. Rájuk igyekeztek hasonlítani. Gondoljunk Buddha követőire, Jézus Krisztus apostolaira...

Mindent összevetve meséinkből földereng, olykor élesen szívünkbe markol az Igazság ereje, amint átöleli a világot és mindenütt pártolja a jókat meg az igazakat. Szükség is van rá, mert a hagyomány, a mesék hármasszámú szerinti a Gonosz 2:1 arányban vezet. Úgy látszik, hogy a jónak-igaznak mérhetetlen vagy annál is nagyobb hátrányt kell leküzdenie, amikor föl kell szántania a Sárhegy köves lejtőjét. Búzával

bevetni, learatni, kicsépelni, megőrölni, majd reggelre kenyeret sütni belőle. Hogy, hogyan, sikerül, mert tömérdek lény, még az ördögök is segítenek! Ezért áll még mindig a világ. Egyelőre.

*

A jótett különleges csodája, hogy nem vész el soha, mert megtörténte pillanatában máris tovasugárzódik a világban, s mindenütt elejét veszi a rossz terjedésének. Ahol a jó észleli fogyatkozását, ott *önmagával pótolja a hiányt*. A jótett helyébe jót várj lehetett az Őskor életadó reményszabálya, ami szinte körülölelte a létet, s úgy intézte, hogy az elsőszülött királyfi pompás lova maradt, mi volt: bármelyik versenypályán megállta a helyét. Ellenben a trágyadombon döglődő pókos gebe a 12 szekér fából égetett parázs bekebelezése után táltossá változott, és egyetlen rugaszkodással átszökkent a föld vagy éppen a szellem-világ túlsó sarkába.

A jótett folyamatosan mozgatja-forgatja a Létet és a történéseket. Főlemeli az alázatos szívű hitványt, az elromlottat, az annak látszót a legmenőbbek fölé, ám a rosszról leveszi a kezét és hagyja lecsúszni. Ahogy Máténál (25,34-40) olvassuk: *„Aztán így szól a király a jobbján állókhhoz: Jöjjetek, Atyám áldottai, vegyétek birtokba a világ kezdetétől nektek készített országot! Éhes voltam, és ennem adtatok. Szomjas voltam, és innom adtatok. Idegen voltam, és befogadtatok. Nem volt ruhám, és felruháztatok. Beteg voltam, és meglátogattatok. Börtönben voltam, és fölkerestetek. Erre megkérdezik az igazak: Uram, mikor láttunk éhesen, hogy enned adtunk volna, vagy szomjasan, hogy innod adtunk volna? Mikor láttunk idegenként, hogy befogadtunk volna? Mikor láttunk betegen vagy börtönben, hogy meglátogathattunk volna? A király így felel: Bizony mondom nektek, amit e legkisebb testvéreim közül eggyel is tettetek, velem tettétek.”*

*

A Jó folyamatosan gyúrja a maga képére a világot. Csöndben, finoman, csinnadratta nélkül.

A TÁLTOS

Érdemes gondolkodni a táltos szó kettős jelentéséről. A táltos lehet csodaállat és csodaember. Mindkettő úrrá lesz természeti kötöttségein, hogy valami nagy és nemes tettet vigyen véghez a rossz ellenében. Meséink szerint az őskori ember ennek az életcélnek a vonzásában élt. Elszánta magát arra, hogy ne a rossz, hanem a jó cselédje legyen. A Lét hierarchikus és zárt rendjében a szolgálat kikerülhetetlen. Ennek az eszmének a továbbsugárzásából alakult ki meséink *hős-ideálja*, majd az *életzsentség*, majd sok-sok idő múltán a *lovagság* eszméje.

Vakság észre nem vennünk, hogy a hitványnak látszó harmadik, a legkisebb (!), a vakarcs gyermek szerzi-őrzi és adja tovább a tudást, ő viszi át a kátyúkon a világ szekerét, s ami a legfontosabb: ő tölti föl az életet igazsággal meg jósággal és szeretettel. Üzemanyaggal...

A legkisebb gyermek ereje nem izom, hanem szív és lélek. Általában fiú, de lány is lehet. A jelek szerint a nemi hovatarozás az őskorban nem játszott különösebb szerepet. Tündér Ilona a Fölső világ királynője volt. A madarak és más állatok uralkodója általában kortalanná aszott vénasszony. Az *Idő* megaszalja, s ezzel jelzi, hogy van hatalma fölötte, mert az illető testben, embertestben él, ámde a Valóságban Istennő. Ezért életét elvenni az Idő sem képes.

A mai asszonyokat is eligazítaná, már amennyiben azok hajlandóak volnának megérteni és elfogadni az időtlen életvezetési szabályokat. Legelőbb azt, hogy legyen legkisebb gyermekük...

*

A mindhárom világban játszódó mese hármasmese. A Mindenség meg az emberlét és sors teljességének bemutatása. Életminta. Az Égigérő fa erre éppen a megfelelő terep.

A részek körül-közül sarjadzó apróbb történetek, mellékszálak segítségével eredetileg egyetlen összefüggő *magyarságtörténetet* és *őshittant* alkothattak. Kitetszik ez a különböző mesemondók ajkán és lelkében fönmaradt úgynevezett változatok lényegi azonosságából, meg az egyéb meséinket át- meg átjáró vándor-elemekből is.

Csak elfeledni valók az ún. pontos, *számszerű* adatok, mert meséink és dalaink serege szinte megoldvashatatlan. Rengetegen vannak, és egyértelműen a Föld legrégebbi kultúrkinccsei, az emberiség *ősemlékei*

közé tartoznak. Ennek az állításnak a lényege nemcsak a korra való utalás, hanem a *kincs*. A kincs nem arany, hanem *életvédő érték*. A hármas mese a máig friss szerves szellemi összefüggés rendje, ami él az egyes darabok közt, továbbá más, ma meséknek tartott vallási, művészi-irodalmi, történelmi stb. emlékeinkben. Leginkább pedig bennünk.

Addig élünk, ameddig hagyjuk, hogy meséink vigyázzanak ránk.

